

UDK: 282 (497.5)"1848"(093)
 Pregledni članak
 Primljeno: 30.4.1998.

Tri dokumenta s reformskim zahtjevima i novim vrijednostima građanskog društva u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj 1848. godine

TOMISLAV MARKUS

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Autor donosi tri dokumenta, koji se odnose na pitanje reforme Katoličke crkve u Hrvatskoj, odnosno odnosa prema idejama i vrijednostima modernoga građanskog društva o slobodi i jednakosti. U dva dokumenta traže se reforme unutar Katoličke crkve u Hrvatskoj, posebice pitanja uređenja crkvenih dobara, ukidanja celibata i uvođenja narodnog jezika u liturgiju. Jedan se odnosi na proglašavanje anonimnog autora hrvatskom svećenstvu s pozivom da prihvati modernizaciju crkvenog uređenja i osudom formalizma u odgoju svećenstva. Drugi se dokument odnosi na zapisnik skupštine svećenstva Stubičkog dekanata iz svibnja 1848. godine, u kojoj se traži, uz disciplinske reforme, i poboljšanje materijalnog položaja svećenstva. Treći dokument predstavlja proglašavanje zagrebačkoga biskupa Jurja Haulika stanovništvu Zagrebačke biskupije u kojemu objašnjava svoj stav prema suvremenim načelima slobode i jednakosti.

O reformatorskim zahtjevima u hrvatskom svećenstvu 1848. godine¹

Katolička crkva u Hrvatskoj tradicionalno je bila, u vremenu prije revolucije i političkog pokreta 1848.-1849., dio feudalnog društva i jedan od

¹ O reformatorskim strujanjima u Katoličkoj crkvi u sjevernoj Hrvatskoj 1848.-1849., kao i o širim idejama prisutnim u Crkvi na tadašnjem europskom prostoru općenito relativno je dosta pisano u hrvatskoj historiografiji. Ovdje se mogu spomenuti: I. TKALČIĆ, *Slavensko bogoslužje u Hrvatskoj*, Zagreb 1904.; V. DEŽELIĆ, *Kardinal Haulik, nadbiskup zagrebački 1788-1869*, Zagreb 1929.; V. CECIĆ, *Reformistički pokret rimokatoličkog svećenstva u Hrvatskoj godine 1848.*, Republika X., knj. I, br. 1, Zagreb 1954., 355-361.; Isti, *Politika rimokatoličke crkve u Hrvatskoj za vrijeme kontrarevolucije i apsolutizma (1849-1860)*, Republika X., II., 7-8, Zagreb 1954., 619-637.; I. VITEZIĆ, *Die Römisch-Katolische Kirche bei den Kroatien. Die Habsburgermonarchie 1848-1918*, IV (Die Konfessionen), ur. A. Wandruszka i P. Urbanitsch, Wien 1985., 332.-398.; V. NOVAK, *Magnum tempus. Ilirizam i katoličko sveštenstvo. Ideje i ličnosti 1830-1849*, Beograd 1987.; I. IVELJIĆ, *Katolička crkva i civilno društvo u Hrvatskoj 1848. godine*, *Časopis za suvremenu povijest* 25 (2-3), Zagreb 1993., 19.-42.; J. KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.-1918*, Zagreb 1994. Međutim, objavljivanje grade, kao i na drugim istraživačkim područjima, tako i kod proučavanja crkvene povijesti, znatno zaostaje za literaturom.

njegovih najznačajnijih društvenih ustanova. Anacionalnost, odnosno nepostojanje ili, u desetljećima prije 1848., slabost modernog nacionalnog osjećaja i nacionalizma kao pokreta bilo je karakteristično obilježje tradicionalnog hrvatskog društva u kojem su samo plemići predstavljali "politički narod", a seljaštvo je još uvijek bilo vezano za kmetske odnose. Svećenstvo je stoljećima pripadalo privilegiranim staležima oligarhijskog društva, koje je počivalo na višestrukim privilegijama i oblicima nejednakosti. Međutim, jačanje nacionalizma i postupna izgradnja novog građanskog društva u Europi od XVIII. stoljeća, kojima se više ili manje morala prilagođavati i Crkva, utjecali su postupno i na promjenu stanja u Banskoj Hrvatskoj. Tu se tridesetih i četrdesetih godina XIX. stoljeća postupno razvija moderni građanski pokret, s pretežno hrvatskim nacionalnim obilježjem, koji nastoji zaštititi ostatke hrvatske državnosti od mađarskog pritiska i afirmirati narodni (štokavski) jezik umjesto latinskog u javnom životu. Od društvenih slojeva najznačajnije su u njemu bili zastupljena građanska inteligencija i dio srednjeg plemstva, ali i svećenstvo je igralo značajnu ulogu. To se odnosi kako na dio nižeg i to pismenog i nacionalnog svijesnog svećenstva, tako i na višu katoličku hijerarhiju. Senjski biskup Mirko Ožegović stekao je znatan politički ugled braneći hrvatska municipalna prava i posebno pripadnost Slavonije Banskoj Hrvatskoj protiv velikomađarskih nastojanja. Zagrebački biskup Juraj Haulik pomagao je razvitak pojedinih novih društvenih ustanova u Hrvatskoj i također branio hrvatska municipalna prava u ugarskim saborima u Požunu. No, do 1848. u Katoličkoj se crkvi u Hrvatskoj nisu pojavljivali zahtjevi za reformom, tada već snažno prisutni u zemljama zapadne i srednje Europe, a kasnije poznati pod nazivom "liberalnog katolicizma". Može se pretpostaviti da je dio svećenstva, kao i svjetovna građanska inteligencija bila sklona reformama, ali okolnosti su do 1848. bile takve da se reformatorski zahtjevi nisu mogli postavljati. Tek je izbijanje revolucije u Beču uvođenje političkih sloboda omogućilo da novi zahtjevi dođu do izražaja i u Hrvatskoj.

Neposredno nakon izbijanja revolucije pojedine su se hrvatske oblasti izjasnile za određene crkvene reforme. Prvi je javni zahtjev u tom pravcu postavljen je na narodnoj skupštini u Zagrebu 25. ožujka 1848., gdje se tražilo ukidanje celibata i uvođenje narodnog jezika u crkvu "polag starinskoga hervatskoga prava i običaja".² Ukinuće celibata tražio je i osječki narodni odbor u sjednici od 7. travnja 1848. godine,³ dok se skupština Varaždinske županije od 2. svibnja 1848. izjasnila za uvođenje narodnog jezika u sve crkvene poslove.⁴ Među rijetkim pozitivnim reagiranjima u okviru svećenstva može se izdvojiti anonimni proglas hrvatskom svećenstvu iz travnja 1848. i zaključci proljetne skupštine svećenstva Stubičkog dekanata od 25. svibnja 1848., čiji se zahtjevi ovdje donose.⁵ Zahtjevi za reformom svećenstva

² J. ŠIDAK, "Narodna zahtijevanja" od 25. ožujka - program hrvatske Četrdesetosme, *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848-49*, Zagreb 1979., 52.

³ Hrvatski državni arhiv (HDA), Varaždinska županija, kut. 499, 1848/br. 810.

⁴ HDA, Zagrebačka županija, kut. 139, Acta publico politica, 1848/br. 28.

⁵ O situaciji oko saziva skupštine stubičkog svećenstva i sukobima oko Ljudevita

pojavljivali su se od povremeno od travnja 1848. u zagrebačkim listovima, posebno *Novinama dalmatinsko-hrvatsko-slavonskim*, *Slavenskom Jugu* i *Südslawische Zeitungu*.⁶ I u Banskom vijeću, koje je od rujna 1848. do kraja ljeta 1849., bila neka vrsta fiktivne hrvatske vlade, prevladavale su ideje građanske inteligencije o potrebi smanjenja utjecaja Crkve u pojedinim područjima javnog života, posebno u tendencijama stvaranja laičkog školstva.⁷ Od reformatorskih zahtjeva unutar svećenstva svakako je najznačajnija brošura pokupskog podjašprišta Pavla Stoosa u kojoj je osudio nemoral u Crkvi i tražio ukidanje celibata i prihvaćanje zahtjeva modernog vremena, tj. postupnu integraciju crkvenih ustanova i svećenstva u novo građansko društvo u stvaranju.⁸ Svim je tim zahtjevima bila zajednička težnja nestanak prijašnjeg značaja Crkve kao privilegirane ustanove i svećenstva kao posebnog staleža, odvojenog od ostalog građanstva i njihovo uključivanje u novu društvenu snagu u nastajanju - hrvatsku naciju.

Međutim, vrhovi crkvene hijerarhije pružili su snažan otpor reformatorskim zahtjevima i uspjeli ih relativno brzo suzbiti. Zagrebački biskup Haulik boravio je u prvim mjesecima revolucije izvan Hrvatske, zbog čega je stečen dojam da se nalazi na strani glavnog hrvatskog političkog protivnika u to vrijeme, tj. peštanske vlade. Njegovu je odsutnost ban Jelačić iskoristio da svoju instalaciju u bansku čast povjeri srpskom metropolitu Josifu Rajačiću početkom lipnja 1848., kako bi tim činom simbolički istaknuo važnost hrvatsko-srpske sloge u zajedničkoj borbi protiv Mađara. U Saboru Hrvatske u lipnju 1848. nekoliko je zastupnika napalo Haulika, optužujući ga za promađarske interese i tražeći čak njegovu ostavku. Haulik se sredinom lipnja 1848. vratio u Zagreb i svoja shvaćanja o nekim osnovnim pitanjima revolucije i novog građanskog društva iznio u pastirskom pismu stanovništvu Zagrebačke biskupije. Taj dokument, koji se ovdje također donosi, može se smatrati i kao

Gaja i biskupa Haulika usp.: I. IVELJIĆ, n. dj., 23.-25. Prema podatku iz zapisnika skupštine (ovdje dok. II) saziv svećenstva stubičkog kotara bilo je potaknuto anonimnim pozivom, objavljenim u obliku letka u Zagrebu, hrvatskom svećenstvu da podrži modernizaciju crkvenog uređenja (ovdje dok. I). O autoru tog proglašenja, u kojem se oštro osuđuje formalizam u odgoju i obrazovanju svećenika i poziva se na reafirmaciju pojedinih evanđeoskih ideja, nije mi ništa poznato.

⁶ Uglavnom se tražilo ukidanje celibata, uvođenje narodnog jezika u liturgiju i prestanak "tiranije" crkvene hijerarhije nad nižim svećenstvom kao osnovnim uvjetima postupne integracije crkve u nastajuće građansko društvo. Autori su uglavnom bili pripadnici građanske inteligencije, ali u nekoliko su navrata reforme tražili anonimni mladi svećenici. Inače, tekstovi s crkvenom i religioznom problematikom u zagrebačkim su političkim listovima 1848.-1849. vrlo rijetki. Ogromna većina tekstova odnosi se na tekuća politička i vojna zbivanja u Hrvatskoj, Habsburškoj monarhiji i Europi.

⁷ To se posebno vidi u *Osnovi temeljnih pravilnih javnoga obučavanja za Hrvatsku i Slavoniju*, koju je izradio Prosvjetni odsjek Banskog vijeća, kao i u pojedinim pismima banskog namjesnika Mirka Lentulaja banu Jelačiću u kojima se suprotstavljao namještanju svećenika u gimnazije ili za pojedine svjetovne predmete, poput filozofije. Tim je nastojanjima otpor pružao kanonik Zagrebačkog kaptola i predsjednik Prosvjetnog odsjeka Stjepan Moyses.

⁸ P. STOOS, *O poboljšanju čudorednosti svetjenstva*, Zagreb 1848.; I. IVELJIĆ, n. dj., 30.-31.

neka vrsta službenog stava visoke hijerarhije Katoličke crkve u Hrvatskoj prema modernim načelima "jednakosti, slobode i bratstva" u razdoblju revolucije 1848.-1849. godine. On, u osnovi, iznosi konzervativan pogled na društvene i privredne odnose, jer se zalaže za očuvanje postojeće imovinske i obrazovne nejednakosti društvenih slojeva, opravdavajući ih božjom voljom. Kao ispravljanje ili bolje reći ublažavanje društvenih nepravdi i nejednakosti preporuča se milosrđe, što će ostati jedan od glavnih elemenata u socijalnoj doktrini Vatikana sve do kraja XIX. stoljeća. Naravno, ukinuće kmetskih odnosa u proljeće 1848. bila je gotova činjenica, koju ni konzervativno orijentirana katolička hijerarhija, ranije jedan od najvećih feudalnih posjednika, nije mogla negirati. Kasnije je Haulik pojačao konzervativnu i protureformsku orijentaciju unutar Crkve, svrgnuo je Stoosa s časti podjašprišta, a također je odbio zahtjeve za uvođenjem narodnog jezika u liturgiju, kao i odavanje posljednje počasti za preminulog srpskog vojvodu Stevana Šupljikca.⁹ Za propagiranje interesa visoke crkvene hijerarhije i, uz ostalo, lakše suzbijanje budućih reformatorskih zahtjeva, biskup Haulik pokrenuo je početkom 1849. *Katolički list*. Rijetki zahtjevi za crkvenom reformom unutar svećenstva i jakost konzervativnog otpora crkvene hijerarhije, međusobno složne u pitanju crkvene reforme u razdoblju 1848.-1849., ukazuje i na općenito zaostalost hrvatskog društva, koje je znatno zaostajalo za političkim, društvenim i kulturnim promjenama u zemljama zapadne i srednje Europe. No, zahtjevi za reformom Katoličke crkve mogli su se privremeno spriječiti, ali ne i trajno odstraniti. Oni će se ponovno pojaviti s obnovom ustavnog stanja početkom šezdesetih godina XIX. stoljeća, ali tada već znatno ojačani i s podrškom dijela crkvene hijerarhije, posebno đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera.

I.

s. d. [travanj 1848], s. 1. [Zagreb]

Poziva se hrvatsko svećenstvo da podrži crkvene reforme, poput poboljšanja materijalnog položaja župnika, odgovornosti crkvenih starješina, uvođenje narodnog jezika u liturgiju i promjene u odgoju sjemenišne mladeži. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK), Zbirka rukopisa (ZR), Zbirka letaka (ZL), Razne stranke i pojedinci (RSP) I/1848., R VIIIa B-2 (tiskani letak)

Gospodo Svetjenici!

Velikodušnim, slavnim, da božanstvenim moramo nazvati onoga čovjeka, koji podnaša teškoće i neugodnosti zato, da drugim pribavi srećne dane, koji se

⁹ O tome usp.: V. NOVAK, n. dj., 507.-513; I. IVELJIĆ, n. dj., 34.-35.; T. MARKUS, *Nekoliko dokumenata o pitanju službenog jezika u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj 1848.-1849. godine*, *Croatica Christiana Periodica* 34, Zagreb 1994., 141.-154.; Isti, *Nekoliko dokumenata o pitanju održavanja zadužnica za pravoslavne vjernike u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj 1848. godine*, *Bogoslovska smotra* 65 (2), Zagreb 1995., 218.-228.

odriče slastih i ugodnostih svjeta, da time tudje umnoži; nu onaj, koji kroz čeli svoj život teško brême nosi, koji se je odreko najmilijih slastih, najvećih ugodnostih, najvećma ublažujućih ćutjenjah, pa time nije nikomu na svētu koristio, dapače često škodio, koji je mučenik bez uzroka, pa može mučeničtvo sa sebe stresti i neće, može svoj udes poboljšati, pa to nećini, koji je takov, - o tom moramo reći: da je ludjak. Takov stališ gospodo jest naš stališ: mi smo oni, koji smo se odrekli najmilijih ugodnostih svjeta, bez da bi komu po tom život osladili, mi smo mučenici skoro kroz čitav naš život, bez da kroz to ikoga od mukah izbavimo. Jedan pogled na stališ naš uvěřit će nas o tom. Naš život počimlje u sěmeništu. Tu te dovedu mlada, neizkusna, pa ti nalože prazne formalitete, od kojih nezavisi ni tvoja ni ćija srěća, za glavnu dužnost; po tom privikneš da deržiš mnogo do strogog izveršivanja formalitetah, do kojih ostali svět ništa nederži; naproti da često lasno puštaš s oka ono, što je bitno, što je Isus neobhodno zahtěvao, i što je svaki prinudjen cěniti uslěd naravi i zahtěvanja uma; često se po tom uverstiš u broj onih, koji polag rećih spasitelja precějaju komare, progutju deve, a odtuda dolazi, da te svět derži istom tako za nepotrěbna, ko što onog, koji bi precějao komare. Tu ti se stavi za dužnost svět běžati, odrežu te od njega i opisuju ti ga kano vruga, prem je Bog svět stvorio u ljubavi prama ćověku i nakitio ga dražestmi i ugodnostmi zato, da ćověk ove uživa i onda u ljubavi klanja se onomu, koji je ova u ljubavi stvorio; prem si po zvanju svom opreděljen, da děluješ za blago svjeta, da medju njim živiš, dobro širiš, zlo iztrěbljuješ. A kako ćeš to sve polag one nauke, koja ti svět predlaže kao summu sviuh zalah? tko hoće svētu da koristi, ko što smo mi to osobito po našem zvanju dužni, taj mora svět i poznati, poznati njegov naćin mišljenja, poznati njegove mane - samo onda može s uspěhom dělovati. Tko se svjeta kloni, taj mu je doista malo koristio; ako bi moći o kakovoj vřednosti njegovoj govoriti, to bi bila najveća ta, da je sebe sama proti zlu ogradio, ali veća je zasluga u svētu biti i njegove mane iztrěbljivati, od njega napastovan biti pa se čista zaderžati: "Beatus vir, qui potuit transgredi et non est transgressus." Odcěpljenje ovo od svjeta, osim što te ćini na pol sužnjem, ćini te posve strana u svētu, ćini da svojimi misli i ideami zaostaneš za ostalim světom, ćini da si bojazljiv i nespretnan u družitvu te tako često směšan. Tu se od tebe zahtěva pokornost kao perva krěpost, svaka tvoja volja, svako promišljanje i prosudjivanje smatra se za grěh, za grěh veliki i lasnie dobivaš prošćenje, ako si sagrešio proti volji Boga, nego ako si sagrešio proti volji ćověka; svimi mogućimi naćini izkušava se tvoja pokornost i uzterpljivost, tim biva da se udušuje u tebi svaki duh slobode, odvažnosti i plemenita ponosa, koje je potrěbno onomu, koji hoće da bude muževan navěstitelj istine, koji je pripravan odvažno istinu kerstjansku i krěpost proti svakom braniti. Zarana si tu naućio šuteć svaki ćin većega odobravati, tako i kasnie ćiniš; zarana naućio si se zatajiti uvěřenje svoje, pa ćeš ga zatajiti kad se bude ticalo najsvetio istine, vřemenite srěće i věćne blaženosti bližnjeg tvog; zarana počeo si uvěřenje žertvovati koristi, ili istomu ufanju koristiti pa takav ćeš i ostati. Jel' ćudo tada, ako se nitko nebrine za tvoje mněnje, kad svět zna, da je svak ćas drugo? Jel' ćudo, ako se neuvažavaju mnogo tvoje reći, kad se nezna da li su izraz tvog uvěřenja? Tako si

kroz šest ili manje godina zatvoren sužanj i k tomu rob duševni, te potištenost, koju tu upiješ, sobom nosiš, ona te navadno prati kroz čitav život? Ovdě napomenuo sam samo glavna zla, koja te u sěmeništu čekaju, ostala razna, svakojaka ona peckanja, cvekanja itd. nenapominjem, svakomu su poznata, svaki zna da je dobu izbavljenja iz onog zatvora smatrao za dobu spasenja.

Tako ti prodje šest, ili koliko već je godinah, punih uzdisajah, i sada se nadaš dobromu. Jadno li si se prevario! Dodje, istina, obično bolje, nu dobro ne. I tu se moraš se odreći volje tvoje, te slěpo se pokoriti ne zakonu, već samovolji, peckanju, draženju itd. pa da još čijemu? Ali takovih ljudi, koji su bez svakog odgojenja, bez vlastitostih, koje bi mogo cěniti: nezahtěva samo zemaljski gospodin da mu kažu liraš, već i njegovi podčinjeni, ne samo parok, već i kuvarica njegova; ako hoćeš prividan makar mir imati, ako želiš na tvom městu ostati, to moraš na sve bezobraznosti štititi; potuži se, pa znaj unapred, da ćeš izgubiti pravdu, "sive - govore mudraci - vinco sive vincor, semper maculor" ti neimaš nikakovih pravah već samo dužnosti; kamo te turi tamo idi, što ti reče to čini, što ti čini, to terpi. Jest, jaram tělesni i duševni natovaren je na tebe. Pa kakova platja za sve? Odtěrgnut si od tvojih, sam u tudjem mestu, često u pustinji, u zdravju bez veselja, u bolesti bez podvorbe; kukavnih několiko forintih, koji često nisu dovoljni za obuću: pa onda idi tvom stališu priměrnopravljeno, kupuj knjige da se prosvětliš. Da to nije mogućan činiti vidit će svaki: zato zaostaje u prosvěti, zato niti neděluje, koliko bi inače mogo i morao. Tako u tom kukavnom stanju izgleda ko duša raja, nebi li gdě kakvu župu dobio, pa ode često 16-20 i više godinah, gdě si badava mirno terpio i sve podnio sve u oćekivanju da ćeš time svoj udes poboljšati; pa sve badava. Ti se čekajuć ostario, a pred tebe đjipilo je golobradčě, ne zato jerbo je zaslužnie od tebe, već što je gladka lica - bogatih roditeljah, što ima pokroviteljah, umie lěpo gitaru udarati, nuz nju skladno pěvati, zna polag najnovieg običajah naklone rězati, i u ruku poljubiti. Jedal' čudo ako mnogi duhom klone? ako mu sdvojenje obuzme serce? ako u sdvojenju gleda, da razuzdanimi zabavami sam sebe omami? ako u pomanjkanju čestitih duševnih i tělesnih zabavah za nečestitimi ruke pruža? Ej mnogi ti je bio cvětak pun ufanja, pa je ubitačni větah položajah napravio iz njega pišivo voće.

Dodje tretji stupanj našega stališa. Tu ti někoje od pćrvašnjih nevoljah prestaju, ali ti druge zauzmu njihovo mesto. Kao što može župnik, ako neima čověčno serce, bezobzirno postupati sa svojim kapelanom, bez da bi se ovaj mogo pozvati na kakova prava: istom tako mogu sa župnikom drugi; sa starim, zaslužnim župnikom, koi je osědio u nastojanju oko odhranivanja puka, postupa se često ustmeno i pismeno kano s neizkusnim dětetom. Isti zakoni nepružaju dovoljno poručanstvo; jerbo, premda zakon cerkveni govori, da se duhovnici (beneficiati) kad što skrive, imadu po tri puta opomenuti, ako to nebi koristilo inakcionirati, pa onda istom po izgubljenom procesu lišiti svog beneficia. ipak su čestje bez processa lišeni svog beneficia, što više, na ulici hvatani i pod zatvor stavljeni. Imade priměrah, gdě su u krugu župe, gdě može jedino, osim Biskupa, župnik prava župnička izveršivati, ova prava drugim poděljena; priměrah, gdě je župnik strahovito ukoren bio radi naredbah, koje

je uveo iz skerbi za duševno ili tjelesno blagostanje povjerenog sebi puka, te mu je naloženo, da ima od svojih uredbah odstupiti. Koliko je nadalje tegotno njegovo odnošenje prema puku, koliko tegotan i brižljiv život, koliko ga obustavlja u prosvěti to, što je poljodělac; što od puka dobiva luk, težake itd. Ako ostavi sve na volju puka, a to neće imati odkuda živiti, ako zahtěva što ga ide, a to se zaměri i omrazi, često sam sobom u protuslovje dolazi; danas pravi eksekuciu, sutra prodikuje o ljubavi iskernjega, jedan oblak dodje i živeš njegov za čitavu je godinu tamanjen itd. A sada pomislimo, što ga očekuje u starosti njegovoj? Kukavnih 100 for. ili stan u mračnoj sobi u městu kom nije viko, zavisnost i od iste družine. Poslě dugog dělovanja i nastojanja oko podučavanja puka, dodju ti dani, gdě te ostavila jakost těla, gdě nemožeš nastojati oko svoga, gdě te bolest prikvači na postelju. O koliko ti je tu potrebna ljubeća duša, koliko podvoreća ruka! ali badava uzdišeš za njom, tvoj stališ nije dozvolio, da imenuješ koju dušu svojom, nikog nisi svojim zvao, pa i nije nitko tvoj. Badava tu izgledaš onu ruku, koja bi ljubeć te i skerbeć za tebe, pružala ti napitak vode, neima je, neima nikoga, kom bi stajalo do tvog života, ali više takovih, kojim je stalo do tvoje smerti, koji željno izgledaju nebili sklopio što prije za zadnji put oči svoje, da mogu tvoje razgraviti, ti se boriš směrtju, a drugi se bore oko tvog imetka. Ej jadni muceniče! kukavnim ti li je plodom urodilo mučeničtvo tvoje! sam kano prokleti Kain putovao si kroz svět, sam, ostavljen od sviuh izpušćaš tvoj zadnji uzdisaj. I to ti je sudba skoro svakoga u našem stališu, nijedan stepen, ni najviši, nepruža poručanstvo proti tomu. Poznata j turobna smert pokojnoga biskupa Verhovca,¹⁰ kog su našli měrtva polag postelje; isto tako pokojnoga biskupa Alagovića,¹¹ kog su našli měrtva u postelji. Jedna ti li je stvar, sjajnost zlata i srebra naprama vernosti sěrcu. Ja znam, da ce mnogi i od istoga našega stališa misliti i reći, da sam opisom ovim stvar pretěrao, da imade u našem stališu dovoljno srětnih i zadovoljnih, pa će pomisliti tu sami na sebe. Dopuštam s veseljem, da netaru svakoga zla ovdě izbrojena, nu većja je strana ipak, koja terpi od ovih zalah, a tko veli da je sasvim zadovoljan i misli da netrěba popravah, ja mu doista nezavidim; ja volim moju tugu, nego njegovo veselje, jerbo on mora da je priatelj veselja više putenoga negoli duševnoga, on težko da je kada osěštjao slasti duševne, veselja ona, koja jedino čověk uživati može, ili pako on je licuměrac.

Mi dakle skoro čitav život turobno boravimo. Kad bi time světu koristili, to bila naša sveta dužnost tiho i zadovoljno sve naše težkoće podnašati, jerbo smo prisegli pod barjak onoga, koi je žertvovao isti život za korist světa. Ali tomu nije tako, mi kroz naše muke ništa nismo doprineli k usrěćenju světa. Kazati, da duhovničtvo nije bilo čověčanstvu od hasni, značilo bi blazniti: ali to je istina, da bi ono bilo istom toliko i jošte više hasnilo čověčanstvu, kad bi bilo u povoljnem položaju. Da smo bolje dotirani, mogli bi si lasnie srědstva pribaviti za izobraženje, da nisu toliki mekanički poslovi, mogli bi lasnie

¹⁰ Maksimilijan Vrhovac (1752.-1827.), zagrebački biskup 1787.-1827.

¹¹ Stjepan Alagović (1760.-1837), zagrebački biskup 1827.-1837.

duhovne obavljati, da nije naše odnošenje prema puku takvo kakvo je ozbilja, nebi mu često omraženi bili, da nismo od sveta odčepljeni, poznali bi ga i mogli bi više na njega djelovati, da nije tolike razlike medju nami samimi, bila bi veća naš uzajajmna ljubav, da neima toliko formalitetah, držali bi više do onoga što je bitno, da nije udušen u nami duh slobode i odvažnosti, podigli bi čestite odvažnie reč našu za istinu i krēpost. - Ne samo što našim požertvovanjem nismo koristili, nego smo i škodili svetosti stvari. Turoban stališ mnoge je vodio do toga, da traže mēsto čestite zabave omamljenje, po čem su zli primēr davali; bili smo prinuždeni biti prema sam sebi strogi i tverdi: nije čudo dakle ako je mnogi i proti drugom takov bio, te po tom oduzimao važnost svojemu podučavanju - prinuždeni smo bili čista čuvstva čovēčanstva osuditi ili skrivati, po tom nije čudo, da nas je svet držao za licumērce i da nije uvažavao naš nauk, iz istoga uzroka slēdile su često spačke, koje su morale zlo djelovati na čudorednost i po tom na srēću čovēčanstva. Glavno zlo današnje dobe je bludnost, ona koja izsisa tēlo, oslabi um, izprazni kesu, ruši mir domači, slabi narastaj, domovini neizkazana zla uzrokuje - naša bi dužnost proti njoj svom energiom ustati, ali došli smo uslēd protunaravnoga položaja do toga, da se skoro nitko neufa svoju reč podiči proti ovoj kugi; jerbo, kriv ili nekriv, moraš očekivati da ti se reče. "rugala se sova senici" itd. ili "medice cura te ipsum" itd. Tko da sve izbroji? Dosta gospodo i bratjo! mi smo tērpili i podnili mnogo, a naše muke nisu urodile dobrim plodom ni za nas ni za koga, dapace škodile su i ostalim. Odtale dakle s tim našim dosadanjim položajem, dole krinkom, nekažimo da smo višja bitja nego što ini, ta i onako nam nitko nevēruje. - Bog nas je stvorio ljude i hotio da budemo ljudi: budimo anda to, ali sasvim u pravom smislu reči. Da to postignemo, trēba da se drugēie uredimo i na pobudjenje ove misli težio je onaj članak, koī je bio u novinah narodnih od 25. travnja obznanjen. Trēba radikalnih reformah, koje kakove malenkosti neče nas spasiti, ako pako to želimo postiči, to valja da budemo složni i odvažni. Uslēd toga, gospodo! šaljemo vam ovo nēkoliko točakah, glede kojih mislimo, da su neobhodno potrebite, ako nas želimo od propasti spasiti, te biti toliko koristni domovini, koliko smo po našem zvanju dužni biti. Molimo Vas, da izvolite ove točke pretresati i o njimi se porazgovoriti i nje razširiti te pridodati, što bi za shodno jošte nalazili. Izdatelji ovoga neprisivajaju sebi nikakov auktoritet, već smatraju samo za svoju dužnost, djelovati za ono što je dobro i sveto, oni svoje ime nepodpisuju, jerbo vrēdnost ili nevrēdnost stvari koje nezavisī od nikakv imena već od nje same.

Točke naše jesu:

1) Dogmata, kao prizlazeća od Boga, imadu ostati u čelosti i neoskvernjena.

2) Kako se ima odgojivati mladež u sēmeništu, da postane sposobna za koristno djelovanje u svom zvanju? Tu bi valjalo paziti osobito na to, da nije naše zvanje, da živimo medju zidinami zatvoreni, već da je naše zvanje živiti medju svētom i za njega djelovati. Iz tog uzroka valjalo bi da bude odgojivanje duhovne mladeži takovo, da ona može upoznati svēt i njegove potrebe.

3) Kako bi moći stvar urediti, da svetjenstvo dobiva gotovu i razmèrnu platju tako, da imade u svih promènah pošteno uzdržavanje, da neçe morati biti poljodèlac, te da dobie dovoljno vrèmena i za vlastito izobraženje i za točno obavljenje duhovnih poslova. Tu nam valja u obzir uzeti *a)* da smo prisiljeni od sirotinskoga se hraniti i da smèrt drugoga pruza nami srèdstva za življenje (lukno, štola) *b)* na uredjenje župah (farih). To zahtèva administracia i ona pravedna želja domovine, da našem podučavanju povèren puk iz svoje gluposti se izbavi, te da se uči svoj stališ uvažavati i njemu zadovoljiti. To pako moći će se samo tako postići, ako bude prostor župe tako velik i tako uredjen, da može svetjenik čestje polaziti svoje župljane (parochianos).

4) Budući je podčinjenost (subordinatio) potrebno štovanje i pokorenje i da ujedno naša prava ostanu neoskvèrnjena. Tu valja, da se točno opredèle tako dužnosti, kano i prava naša: da budu tako poglavari ko što i podčinjeni jednako obvezani na ustave (statuta) na sinodih sačinjene, te da bude sudac perve instancie odgovoran obćem sudištu deržave. Valja na dalje ogledati se na odnošenja izmedju župnika i njegova pomoćnika; izkustvo bo uči, da većom stranom razpre i nesporazumljenja medju njimi dolaze od tuda, što zajedno stanuju, valja anda stvar urediti tako, da prestane povod raspram.

5) Kako bi valjalo urediti, da kroz pravičnu promotiu dobie nagradu zaslužba? Tu trèba na um uzeti pravo colature i naimenovanja (nominatio), da prestane svojevoljnost, te da se časti i službe podèljuju onim koji mogu zadovoljiti potrebam naroda, te koji poznadu makar većom stranom puk i gdè uztrèba, iste pastire puka.

6) Budući da sve duhovne svečanosti moradu smèrat na podučavanje puka, na utverđenje u vèri, na obdèlanje ponašanja, izkustvom pako jest potvrđjeno da razumljena disciplina dublje u sèrce dira i više na dobro vabi, nego ikakve forme, koje se samo vide a nerazume, i da se tim nacinom isto obučavanje puka olakšava, budući od opetovanog čuvenja mnoga ostanu u glavi, koja kroz podučavanje težkim samo trudom moći je usaditi: zato je od potrebe, da se dosadanji jezik liturgički zamèni s narodnim.

7) Budući smo po zvanju za svèt opredeljeni, valja nam misliti, kako ćemo se ovomu, koga su nam do sad kao strašilo opisivali, užje pridružiti, da nesačinjavamo više u dèržavi dèržavu, već da učinimo sa svimi ostalimi jednu deržavu, sinove jedne domovine; da nebudemo kasta ustrojena naravi protivno, već, ko što nas je Bog stvorio, ljudi u naravskom položaju. Mislimo ovdè na one mnoge spačke, koje budi našom krivnjom, budi bez krivnje drugim dajemo. Neçe uklonjenjem ovih, ko što neki mračnjaci sude, gubiti ni stališ u svom uvažavanju ni vèra od svoje svetosti, dapače stališ naš će biti bolje štovan, a vèra, naveštjivana od uvaženih navèstiteljah toćnie obderžavana.¹²

¹² Proglas je, u obliku tiskanog letka, objavljen u travnju 1848. u Zagrebu, kako se vidi iz zapisnika svećenstva stubičkog kotara u kojem se spominje isti proglas (usp. idući dokument).

II.

1848., svibanj 25, Bistrica

Skupština svećenstva stubičkog dekanata traži očuvanje priznavanja katoličkih vjerskih dogmi, ukidanje celibata, uvođenje narodnog jezika u liturgiju, modernije uređenje odgoja omladine u sjemeništu i raspodjele svećeničkih dobara, odgovarajuću plaću za župnike i saziv skupštine svećenstva Zagrebačke biskupije.

NSK, ZR, ZL, RSP I/1848., R VIIIa B-2 (tiskani letak)

Zapisnik

Skupštine, koju je držalo svetjenstvo Stubičkoga okružja u poslu vrěmenu shodnih proměnah cerkvene discipline i priměrnoga sadašnjim vėku uredjenja duhovničkog' stališa, pod predsjedničtvom prečastnoga gospodina Ivana Krizmanića opata, podjašprišta, i župnika u Bistrici na dan B. Gargura VII. Pape 25. Svibnja 1848.

Sakupljenim u ovoj skupštini duhovnikom predloži gospodin Predsjednik, da se posavětuju i porazgovore, kojim bi se načinom već jedanput uklonile one tegobe i přečke, koje stališ svetjnički nemilo tište, i u izveršavanju svojih duhovnih poslovah uzdržavaju; zatim da većaju, kako bi se někoje zastarele, sadašnjem vrěmenu nedolikujuće točke cerkvene discipline zaměnilie s drugimi uredbami, koje bi se sa zavladašim svuda duhom světa bolje slagale.

Nikoga nebiaše medju nami, koj nebi upoznat bio shodnost i silovitu važnost ovih predlogah. Svih biaše jedno mněnje, da u ovo vrěme, gdje se je javni i izvanjski život svih gotovo europejskih narodah u svojih bitnih i temeljnih točkah potresao i novo lice zadobio, nemože se sam duhovni stališ tomu sveobćenom preobraženju opreti i silnom duhu vrěmena protustati, već svakako trěba, da i on svoja izvanjska odnošenja prama světu tak uredi, da snjime u suglasju i prijateljstvu, a ne u protuslovju i odporu žive. Slědi to iz zvanja našega, koje ćemo samo onda izveršiti, kada dělovanju našem pribavimo kod světa uzpěh, a to se samo onda postići bude moglo, kada nas svět neće kao svoje protivnike merziti i běžati, već kao svoje prijatelje ljubiti i slěditi. - Niti nikoga od nas nije na ovaj korak nukala želja za novostmi ili proměnami, neg jedino osvědočenje, da proměnljive uredbe cerkvene duhu vrěmena priljubiti trěba, ako nećemo, da nam ovaj silni junak nad junaci radi tverdoglavosti naše bezkrajnu štetu nepočini; jer silniji je on, neg svi ljudi, silniji, neg sve ljudske prepone, koje mu se u put stavljaju. Moguće jest, da se za vrěme obustavi, nu saterti i udušiti ga možno nije. I ako se kojom mogućom rukom za vrěme obustavi, biva samo zato, da pervom prilikom tim silovitie bukne, prodere, i sve oko sebe provali. Zato najmudriji je onaj, koj ovaj nepobědivi duh prouči, i glas njegov posluhne.

I nas je glas ovaj silnii od groma proděrmao, - i mi smo zaculi rěč gorostasa ovoga, te u jedno se sakupili, da pozivu njegovom zadovoljimo. Da se ipak na tako širokom polju promatranja nerazperšimo i u stranputice nekrenemo, već

oko najpotrebitijih stvari nastojimo, koje u kratkoči vremena zreló prosuditi i popraviti valja, uzešmo za upravu naših vććanjah onaj poziv, koj je na "bratju svetjenike" nedavno u Zagrebu na svćtlo izišao, i to tim pripravnie, što ustanovljena ondć načela i mi sasvim odobravamo i za naša priznajemo.

Sve, što god se je u svćtu rodilo, jest nestalno i kojekakvim manjim ili većim promćnam podćinjeno. Jedina jest istina koja svojoj ćistoći i bitnosti medju svimi okolnostni ostane jednaka, nepromćnjena [? - neć. rijeć - T. M.] sebi slična, uvćk istovćtna tako, da joj se ništa niti pridati, niti oduzeti nemože niti nesmie. Za takove istine deržimo sve vćronaućne (dogmatićke) i ćudoredne (moralne) ćlanke vćre naše, koje kao izvor božanske mudrosti i vćkovitoga uma uzvišene su nad svim ćovććanskim mudrovanjem. Znade skupština, da su istine, koje samo božanskoga sina Isukersta za poćetnika svoga imadu, takove versti, da promćne nikakve neterpe i netrćbaju; jerbo ih vććna istina za sva vććmena, za sve ljude ustanovi. Zato se skupština ova već u naprćd ogradjuje proti svim klevetnikom, koji bi ju bćdili, kao da si prisvaja pravo prosudjivati stvari, koje sudu njezinom nepodležu, ili da u nepromćnljivu bitnost vćre naše dira. Prigovor ovaj odlučno od sebe odbija, i kao poglavito načelo svoga uvćrenja, svoga budućega dćlovanja ustanovljuje:

1. Da se vćronaućni (dogmatićki) i ćudoredni (moralni) ćlanci vćre naše kao vććite istine, u svojoj bitnosti, ććlosti i valjanosti nepromćnlivo i neoskvernjeno uzdřrže i priznavaju.

Osim ove bitne strane vćre naše, imade cerkva katolićanska jošte jednu stranu, koja pod imenom discipline, razna odnošnja cerkve prema svćtu i deržavam i razmćrja stališa duhovnićkoga uredjuje. Kao što odnošnja i razmćrja ova od okolnostih vććmena zavise, i radi toga u razna vććmena razna jesu: tako je uvćk do sada razlićnosti ove radi u drugih okolnostih i disciplina cerkve druga i razlićna bila, kao što svi cerkveni sabori i satvorene u njih discipline odluke svćdoće. I naše okolnosti su se znatno i bitno promćnile, i zato trćba da mi odnošnja naša prilagodimo sadašnjimi okolnostimi. Potrćbu toga i s toga uvidjamo, što je svćt od nćkoga vććmena stao merziti na sve, što god je duhovno, i tim jasno pokazuje, da uredbe naše za sebi neshodne i neprimćrne smatra. To nam se tim vaźnije ukaźuje, ćim je preteźnia duźnost naša, da ovo nesporazumljenje uklonimo i nejednakosti sravnamo, te tako dćlovanju našem blagoslov i koristan ućinak pribavimo. A to ćemo onda postići, kada će uviditi svćt iz uredbah naših, da se od njega nedćlimo i neodruźujemo, već u njem za njegovo blagostanje ĳivimo i posluujemo. U tu sverhu za najprobitaćnie scćnimo, da se sve iz našega stališa iztrćbi, što god u ovo doba jednakosti na kakovu nejednakost smćra, nas od gradjanah ćepa i oblićje kakova separatizma imade. Uvidjamo za nuźdno, da osim naših uzvišeneh duhovnih poslova, u svih odnošenjih domovine ćinom udionićtvo uzimamo; da svom snagom oko blagostanja njezinog nastojimo, i ovo polag silah promićati gledamo; da, kao što sva gradjanska prava uźivamo, tako isto sve gradjanske terete dobrohotno nosimo, te nićem ni gorji ni bolji od ostalih gradjanah, već s njimi jednaci biti ĳudimo.

Proizlazeći skupština iz ovoga po duhu vremena i sadašnjimi okolnostmi opredeljenog gledišta za nužno i potrebno nalazi, da se

2-óć Odhranjenje mladeži duhovne u sèminištu na temelju svetoga njegovoga zvanja, na duhu vremena shodnie ustanovi i uredi. *a)* Za poglavare neka im se dadu ljudi, koji su s ovim duhom vremena upoznati, i s njime jednako napreduju, koji su si zdrava načela o odhranjenju mladeži pribavili, koji nagnjenost i ljubav mladeži posèduju, koji su kroz vrème pastirstva svoga izkustvo i priverženost svojih ovacah stekli, rečju: koji dovoljnih sposobnostih imadu, da se ovakovom zavodu predpostave. Poglavarah ovih neka toliko bude, koliko će ih za važno dèlo odhranjenja mladih svetjenikah trèbati: Istim poglavarom neka se dosadašnja platja njihova tako povisi, da nebudu prisiljeni glede namirenja svojih potreboćah od drugud podpore tražiti, već da tako providjeni budu, da će nerazdèleno nastojanje svoje jedino mladeži, svojoj skerbi podvčrzenoj posvetiti, i potrebna u tu sverhu srèdstva si pribaviti moći. Rèčeni poglavari neka nebudu zajedno učitelji bogoslovja, jer mimoišavši druge razloge, radi razdèlenih ovako skerbih i dužnostih neće niti jednom niti drugom zvanju zadovoliti moći. - *b)* Broj mladeži duhovne neka se u Sèmeništu umali. Stoga je skupština toga mnènja, da se mladići istom po doveršenih mudroljubnih znanostih u sèmenište primaju. - *c)* Dosadašnje neobćenje s' izvanjskim svètom i zatvor u sèmeništu, kao prepona svetskoga izobraženja, neka se dokine, i mladeži duhovnoj dopusti, da s dozvoljenjem dotičnih poglavarah u svoje vrème poštene kuće i obitelji polaziti smie. Da se ipak po tom mogućim zloupotrèbljenjam doskoči, neka se svaki u toj versti prestupak po poglavarstvu strogo kazni. - *d)* Jerbo izkustvo uči da izišavši iz sèmeništa mnogi mladi duhovnici lišeni su najprèčjih u svom novom zvanju srèdstvah: zato bi se imao umoliti preuzvišeni gospodin biskup, da one kamate, koje su opredèljene za najbolje izradjenje bogoslovnih pitanjah i prodikah, blagoizvoli odrediti za svakolètno razdèljenje medju siromašnie mladomisnike.

3-íć Nerazmèrno razdèljenje duhovnih dobarah i nepravednost ona, da doćim jedna u obilnosti svega zemaljskoga blaga pliva, drug i brat njegov jednako, da ponajviše i težje brème noseći oskudicu svega terpi, sasvim je osvèdoćilo skupštinu, da dobra svetjenická urèditi trèba. Uredjenje ovo imalo bi svetjenstvo u diecezanskom saboru i u sporazumljenju s dèrzavom obaviti. Poslè ovako saćinjenog medjusobnog i suglasnog uredjenja trèbalo bi dobra ili porazmèrníe medju duhovnićtvu razdèliti ili duhovnike u gotovini stališu primèrno platjati.

4-íć Prigodom ovoga uredjenja trèbalo bi se prie svega o tom pobrinuti, da duhovni pomoćnici ili kapelani, koji su dosada za trudne poslove svoje pogerdnu nagradu dobivali, takovu platju dobiju, koja će dostojanstvu njihovom odgovarati, i nje u stanje metnuti, da za sebe izvan župnićke kuće živiti mogu; jer svakdašnje iskustvo uči, da ovo zajednićko življenje jest izvor mnogih zalah i spaćkah, koje na svaki naćin ukloniti trèba.

5-íć Poćem svakdašnji primèri dovoljno uće, da polag dosadanjeg naćina imenovanja i promicanja duhovnikah neima se toliko obzir na vrèdnost,

sposobnosti i zasluge, koliko na druge sebične, pravednosti i duhu svetjenskog stališa protivne oglede; s druge pako strane svaki dan očitie biva, da tako zvani Patroni Ecclesiae dužnosti svoje neizveršavaju i terete s tim skopčane nenose, što je jedini uzrok bio, radi kojega im pravo imenovanja podđeleno biaše; misli skupština ova, da bi se na spomenutom cerkvenom Saboru naredbe satvoriti imale, polag kojih bi se bez znatne štete jus patronatus konačno dokinuo. Ako se to za sada jošte izvesti nebi dalo, neka se bar rečeni sabor pobrini, da se dosadašnja zloupotrēbljenja bar u nešto preprēče i umale. Moglo bi se tomu zlu tako doskočiti, da duhovni stol dužan bude pod odgovorom za svako izpražnjeno mēsto najstarije tri osobe (ako im se neče inače ništa temeljita i dokazana prigovoriti moći) iz medju prosiocah predložiti, iz medju kojih će dotični Collator ili vlast, kojoj pravo imenovanja pripada jednoga odabrati morati.

6-ić Bezženstvo svetjenikah neka se dokine i svetjenikom dopusti, da u zakonskom stališu živiti mogu. Bezženstvo ovo neima temelja svoga u sv. pismu, jer božanski utemeljitelj vjere naše nigdē zapovēdao nije, da kerstjani i svetjenici u bezženstvu živu, dapače on je bio, koj je ženidbu na čast sakramenta podigao, i time ženidbenom savezu odobrenje i novu svetost podđelio. I kako bi on mogao bio što takova zapovēditi, šta bi narod čovēčanski, koj je on svojim nebesnim naukom usrēčiti htio, upravo uništiti moralo? Iz drugog mutnog izvora proizteklo je bezženstvo, u izopačenom i zaslēpljenom umu čovēčanskom ima ova uredba svoje korenje, njoj tečaj i slika cēle naravi, i sva čovēčanska nagnutja se opiru. Proizišlo je bezženstvo iz kalane dualističke philosophie, koja je tēlo za tamnicu duše, i kao materiu za zlo dčrzala, te svako spolno sdruženje za nečistoću duše smatrala. Uzderžanje od svih tēlesnih slastih i stradanje tēla biaše im najvišja krēpost, i strogo postupanje s tēlom svojim mniahu, da je srēdstvo duhovnog sjedinenja s bogom. Ova ista philosophia porodi i samostanstvo (manastirstvo) ili oddruženje od svēta, kao zle materie. Uplivu ove philosophie, kojom prvi kčrstjani opojeni biahu, pripisati se imade, da se vec u pčrva vrēmena cerkve čista pšenica nauke Isukerstove s kukoljem dualističkim posula, i ženidba kao zla i opaka smatrala; cčrkva, koja od svoga utemeljitela dobi nalog, da nad cistoćom nauke njegove bdije, odsudila je u slēdbi montanistah ove nadri-nauke. No počem kasnie duh samostanstva gotovo cēlom cčrkvom zavlada, počeli su se pojavljivati glasi, da se svim oko duhovnih poslovah nastojećim osobam ženidba zabrani. Već na Nicejskom god. 325 deržanom saboru zahtēvao se je zakon, koj bi sve svetjenike na bezženstvo silovao. Važnost, u kojoj je samostanstvo radi strogoga života svoga kod puka stajalo, i koju na svčršetku cervčrtoga stoletja Siricio Papa time povisi, što je monakom misničke rēde podđelivati počeo, tako je mogućno bezženstvo promicala, da su se sami svētozni duhovnici u toj struci životu monakah prilagoditi morali, ako su si dobro mnēnje kod puka uzderžati hotēli. Na ovakov naćin dobivalo je bezženstvo sve više braniteljah i slēdbenikah, premda su se sve sile i snage upotrēbljavale, sva srēdstva pokušala, sve moguće naredbe satvarale, da coelibat već jednom svuda nadvlada i kod svetjenstva se uvede, ipak je dēset

ćelih stoljećah izteklo, što su mu se u perkos mračnih vremenah i predsudah naravska od boga dana nagnutja čovječanska protivila. Trebalo je moguće ruke najviše vlasti samosilnoga Gergura 7. koj je napokon u rimskoj synodi god. 1074. ono pod prětnjom prokletstva izveo, čemu se je narav čovječanska tako dugo opirala. - Od onoga vremena žive katolički duhovnici u bezženstvu. Pitanje nam se sada nameće: je da li je po tom postao svēt srětniji, bolji čudoredniji? - Teško bi bilo tvrditi i još težje dokazati. - Što bilo, da bilo, ostavljamo drugim, da o plodih, koje bezženstvo proizvedoše, svoj sud izreknu. Mi ovdě samo okolnosti naše i našega vremena pred očimam imamo. - Ako je bezženstvo i bilo kada izvor i podpora krěposti, to polag današnjega bezženstva sigurno više nije; da prisiljeni smo izpověditi, da kao što danas u obće bezženstvo postoji, jest prěčka krěposti i prilika nečudorednosti. Jedan samo pogled na današnji bezženstveni život, sasvim će nas o tom osvędočiti. Bezženstvo se po slovu obdržava, a ne po duhu, što jest jezgra i naměra njegova. Gdě je taj srětnii kraj, u kom se naměnjena po bezženstvu čistoća zbilja čuva? Zar nije upravo bezženstvo onaj plast, pod kojim se širjoj razuzdanosti put otvara? - Zar nije bezženstvo, koje je već mnogoga poštenja, dobra imena, zdravlja i imetka lišilo? Jeli je pametno, da se uredba takova u valjanosti uzdarži, koja poradi neshodnosti svoje nesamo od nikoga obdržavana nije, već protivno nova prestupljenja, nove grěhe, nove nesrěće za sobom vuče? Vrěme je, da se ono uništi, što su predsudi mračnih vremenah, i možebiti potrebe, kojih sada neima, proizvele. Treba je, da se povratimo u ono naravsko stanje, koje nam bog i naša narav propisa, i od kojega se nemilim udesom udaljismo. Mislimo, da je bolje dozvoljenim i zakonitim putem dobro činiti, neg nezakonitim i zabranjenim grěšiti. Zato neka prestane i onako samo na papiru nalazeće se bezženstvo, i njegovo męsto neka nastupi pravo, da i svetjenici blagosti ženidbenog stališa uživati smiju! - Zahtěva to od nas narava naša, kojoj vėkovita mudrost nagon i požude pada, koje se kod mnogih do nepobędihimih potrebah podižu, i kojih nijedan zakon, nijedna zabrana, nikakova prětnja, nikakova kazna sapeti i udušiti kadra nije, jer jačji je onaj, koj nam ih pada, neg sve ljudske sile, - mudrii onaj, koj ih naravi našoj nerazlučno pridruži, neg sva čovęčanstva umstvovanja. Ta potreba toga stavlja nam pred oči i svakdanji naš život, i naše svakdanje potrebe. Mnogoput je već potvrđjena stvar, da dobar red i čistoću u kući uzderžavati umie samo ženski spol, radi toga je i svetjenik prisiljen, da svoje kućno gospodarstvo rukovodjenju ženske osobe pověri; - kulikoputah biva, da se pouzdati mora u osobu, koju nikad prie ni vidio nije, i o koje vėrnosti ni najmanje svędočbe neima. Kolika opet o tom zajedničkom življenju pogibelj čudorednosti?! - Kolika iz druge strane potreba nadziranja ženskoga u kući! Kolika potreba vėrne duše, kojoj u svojoj nepribitnosti kuću i sva ostala pověriti može, koja će s njegovog veselja radost cęrpiti, u tuzi ga tešiti, u bolesti dvoriti, rěčju: kroz sve života slučaje kao andjeo mira pratiti. Tko će sva ova toćnie i vėrnice obaviti, neg ona, koju kao ljubeću i nerazdruživu drugaricu najsvetiji vezi k nam pritežu? - Sva ova i mnoga druga, koja za sada mukom mimoići moramo, silno nas nukaše, da osvędočenje naše odperto izkažemo. Dakle jošte

jedanput: želimo, da se bezženstvo duhovnikah ukine, da im se dopusti u zakonski stališ stupiti, da kao vèrni i dobri supruzi sebi podčinjenom puku dobar izgled daju, kako u braćnom stališu živiti trèba da ćovèćanstvu no bude, što po uredjenju svome biti ima. Hoćemo, da se duhovnićtvo postavi u stališ, u kom će po primèrnom odhranjenju dètce svoje domovini zdrave i krèpostne sine davati, i time joj najvećju korist doprinašati.

7-ić S dokinutjem coelibata u nerazdruživom savezu stoji, da se pronadje najshodniji naćin, kojim bi se dovoljna glavnica sakupila, iz kje bi zaostavše duhovnićke udovice svomu stanju primèrno živiti mogle. Izradjenje osnove ove odgadja se na synodu, koja bi se o tom pobrinuti imala.

8-ić Poćem sve, što lice oddruženja ili odlikovanja kakova imade s duhom sadašnjim se neslaže: scèni ova skupština da bi svetjenici u svih privatnih i gradjanskih svojih odnošenjah dostojnu i ćednosti stališa svoga primèrnu svètsku odćeu poprimili tako, da ih u tom niti kraj odćela, od drugih gradjanah nedćeli. U svih duhovnih poslovih neka se nadalje uzderži upotrèbljavana kod nas dugaćka haljina (reverenda).

9-ić Dosadašnji lithurgićki jezik neka se zamèni s našim narodnim jezikom. To je tim lasnie postići, što je naš narodni jezik već od rimske stolice za sveti ili lithurgićki pripoznat; što se u pogranićnoj nam biskupiji Senjskoj sva svetotajstva u ovom jeziku obavljaju; da što u pervašnjih vrèmenih i u našoj biskupii lithurgićki biaše, dokle po nehajstvu predšastnikah naših moćniem svom takmacu latinskom mèsto ustupiti morade.

10-ić Po primèru svih drugih domorodnih vlastih i jurisdikćiah neka duhovni stol svoje poslove izkljućno u narodnom jeziku vodi, i u ovom jeziku s duhovnićtvom dopisuje. - Uslèd toga neka se sve matice i zapisnici odmah u narodnom jeziku pišu.

11-ić Jerbo sve gori naznaćene tegobe i želje zamènito sporazumljenje, sudćlovanje, i zrèlo vèćanje svih svetjenikah zahtćvaju, a osim ovih jošte množina stvarih imade, o kojih se u vrèmenu zabrinuti trèba: nalazimo za nuždno, da se najkasnie za dva il tri mèseca cerkveni sabor biskupie Zagrebaćke sazove, na kom trèba, da budu svi duhovnici od najvišjih do najnižjih dovoljno s naputkom od strani skupštinah prie Synode dćržati se imajućih dobivenom, zastupani.

Napokon zakljućismo, da se zapisnik ove skupštine naše svim biskupie zagrebaćke okružja priobći, i sva okružja pozovu, da, što berže mogu, slićne skupštine derže, te u njih izraćene ovde želje i predloge sastave. Molit ćemo bratju našu svetjenike, da izvestja o skupštinah ovih, koja imaju od svih jednakomislećih podpisana biti ćim prie na prećastnoga gospodina opata I v a n a K r i z m a n i ć a u Bistricu poslati izvole.

Dano u Bistrici dana, mèseca i godine kao gori.

Slède podpisi.

III.

1848., srpanj 16, Zagreb

Zagrebački biskup Haulik iznosi stanovništvu Zagrebačke biskupije svoje shvaćanje modernih načela jednakosti i slobode, poziva na umjerenost u njihovom provođenju, poslušnost prema vlastima i pravu imovine, poštivanje kršćanskih i katoličkih načela u privatnom i javnom životu, upozorava na moguće zloupotrebe slobode i na neizbježnost ograničene nejednakosti u društvu i potpune jednakosti u vjeri.

Nadbiskupski arhiv Zagreb, Ostavština Jurja Haulika, Acta Praesidialia, 1848/458 (tiskani letak)

DUHOVNO-PASTIRSKI LIST

na vèrni puk biskupie zagrebačke izaslan dana

16-ga Sèrpnja 1848.

JURAJ,

*po božjoj i apoštolske stolice milosti biskup zagrebački,
svim biskupie naše vèrnem, i u Kristušu najljubljenim
sinom, pozdrav u gospodinu vèkoviti!*

Teško da bi se za pameti ljudi navesti mogel takov čas vrèmena, kakovoga baš sada po nedokučljivem prepuštjenju božjem doživeli jesmo.

Dogodile se jesu naime i u pèrvašnjih vremenih, pri različitim narodih različne, glede načina obćega deržavnoga upravljanja, promène, znamo iz historie, kako po unjuternjih gibanjih sad ovdè, sad ondè razvaljena bila su prestolja, - znamo, da, kolikogoderputi kervni med narodi buknuh su tabori, mnogovèrstnom uslèd toga razcèpljenju podveržene bile su deržave, znamo, kak sirovi narodi ostavivši svoja rodna mèšta, poplavili i poharali su tudje strane, i sve po divjoj èudi prevernuli, rèčju znamo i èitali smo od mnogih promènah i prevratih èitavih kraljevinah, i uvèdenih svak èas novih deržavnih upravljanjih. Nu sva ova tikala se jesu samo pojedine koje deržave, i bivala su u razliènih vrèmenih, te malo po malo obsule su i druge narode. A sada suprotivno, kakti s jednem mahom, sve skorom izobraženoga svèta puke nèki duh novotarenja i prevrata je omamil, ovdè vladajuće obitelji lišene su prestolja svoga, radi kojega silovitoga prizora mnogo takajše nedužne kervi èovèèanske je prelejana; ondè vladajućih vlast svakojakem ustroji stišnjena; tamo opet poremetjeni su starodavni ustavi, i ustrojeni novi; rèčju iz raznih uzrokah, i gledištah, pri različnih narodih, različna porodiše se gibanja u jednom samo sjediniše se svi skorom narodi, naime u izjavljenju načela: *slobode, jednakosti i bratinstva*; tako, da skorom u èeloj Europi nije najti naroda, ko bi od velikoga toga prevrata prost bil ostal.

Zato nije èudo, da obća ova gibanja i našu milu domovinu nisu mimoišla. I u nas mnogi zakoni o uredjenju i odnošenju vlastniètva, i obćem upravljanju

države jesu promĕnjeni, osobitom seljakom dane su velike polaštice, glede dosadašnjih tĕrhah i njihovih tegobah, i ako jošte gdegod učinjene nisu, to Će se sigurno uĉiniti, ĉim se shodni naĉin, kak da se upeljati imaju, dozna. Duhovniĉtvo redovniĉku desetinu, koja od postanka ove dĕržave poleg kraljevskih odlukah, i uslĕd zakona njemu je pripadala, dobrovoljno odstupila je na korist onih, koji dužni bili su takovu davati. Rĕĉju, naĉelo *slobode, jednakosti i bratinstva* i pri nami je obljubljeno, te na koliko praviĉno razmĕrje obĉega dobra dopustilo bude, prevesti Će se, da kako svojim putem i shodnim naĉinom kaj predi u Źivot.

Velika su ova zaisto i takova, da sigurno najviše na promicanje ĉoveĉanske srĉe ne samo vrĕmenite, nego i vĕkovite doprinesti moreju; samo ako pravo i dobro upotrĕbljena budu. medtemtoga ova naĉela jesu i tak u sebi spravljena, da ako bi se puki njih zlo upotrĕbili, oni ne samo nebi sreĉnii postali; nego sasvim bi mogli nesreĉni postati; ar iz zloĉestoga upotrĕbljivanja ovih polašticaĉ ĉisto lahko proizteĉi mogu vsakojake neugodne razpre, zlobne pregrĕške, i velike pogerde ĉistoga kerštjanskoga dĕrzanja, razuzdanost Źivljenja, i napokon silovita nasertanja, razbojniĉtva, i sva ona strahovita zla, koja po ukinutju pravoga reda navadna su biĉuvati narod ĉoveĉanski, kakova vre u mnogih dĕrŹavah, varoših i obĉinah da su zavladala, Źalostju ĉuti jesmo morali. Kaj da se i med vami pod ikakovim naĉinom nedogodi, ovo pastirsko pismo sudili smo k vam odpraviti, koji naime postavljeni od gospodina pastir odkupljenih s predragom kĕrvju Kristuševom duš vaših dobro znamo, da negda gospon, kak sam po ustah Ezekielâ proroka je izrekel, *ĉredu svoju iz ruk naših potrebuval bude*; zato i istinski Vas u sĕrcu Kristuša Jezuša ljubeci, niti drugo kaj tak iskreno Źeleĉi, kak ustanoviti pravu srĉu vašu, prem kada s berzemi koraĉajj pribliŹava nam se ura, u kojoj raĉuna praviĉnomu sudcu, od duš vaših dati budemo morali, za prevaŹnu duŹnost našu smatrali jesmo, ravno u ovih izvanrednih i teških vrĕmen okolnostih odkriti vam serca našega ĉutenja, te vam oĉĉinski nauk podĕliti, da razumĕvši rĕĉ pastira, segurneše i leŹeše med onem, kaj ĉiniti i kaj ostaviti imate razzabrati, s tem leŹeše prave od krivih naukah razpoznati, i med istinskemi i laŹljivemi priatelji, koji samo svoje strasti slĕdeĉi, ne vas i vašu srĉu, nego bolje sebe i svoju hasen iŹĉeju, razluku uĉiniti morete.

Nikaj dragi moji lepšega, nikaj za ĉovĕka vrĕdnešega neima od slobode, koje dobroĉinstvo narodu ĉoveĉanskomu pervi je donesel Zveliĉitelj naš, koj zato i je došel na ovaj svĕt, da nas od lancev grĕha i suŹanstva duha neĉistoga odkupi. Zatim i cirkva katoliĉanska duhom boŹanskoga svoga poĉetnika nadahnjena uvĕk i svikuda misel slobode ĉoveĉanske, i ne samo duševnu slobodu, oslobodjenja naime iz suŹanjstva grĕha, nego i onu, koju imenujemo druŹtvenu med ljudi je uzderŹala i branila; ar sveta cerkva katoliĉanska nikad nije odobrila, dapaĉe svigdar odsudila onu, koja i dan današnji pri mnogih narodih nahadja se neĉoveĉnost i surovost serca, s kojom siloviti ljudi slabeše pod svoju samosilnu vlast podjarmiti nastojaju, ali ljudi kakti nĕme stvari prodavaju, ali nad njimi neograniĉenom svojvoljnostju gospoduju. Okrutni ovaj obiĉaj s perva skorom pri svih svĕta narodih kroz mnogo stolĕtja je

vladal, i niti do sada po svuda sevsema izkorëniti ni se mogel, jedino kam svëtlost evangeliuma, i vëra Kristuševa je dospëla, žalostni ov stališ ali čisto je prestal, ali barem s vrëmenom mnogo je pomenjšan. Kajti s. cerkva katoličanska kati vërna nuka početnika svojega čuvarica, za nevrëdno uvëk je smatrala, da oni, koje Kristuš gospon s neprecenjenom smertju svojom u slobostinu sinah božjih je postavil, rob i lastovitost drugih sebi spodobnih ljudih, kakti menje vrëdne stvari postaneju.

Načelo anda čovečanske slobode je sveto, od istoga zveličitelja i cerkve njegove odobreno, dapače po ovih u svëtu ustanovljeno; medtemtoga da ovo načelo slobode bude doista narodu čovečanskomu koristno, potrebno je, da mi pravu i treznu slobodu, od krive i nezrële slobode dobro razlučimo, i da mi po nikakovih sladkih rëčih, nikakovih zločestih ljudih podžiganjih, i lastovitih naših strastih nagibanjih ovu krivu slobodu poželiti, jošte menje poprijeti nas zapeljati nepustimo; ar ovo lažljivo slobode tumačenje i čënenje u svakoverstne zločestoče nas zavësti bi moglo, i u on stališ postaviti, koi bi za nas od istoga sužanjstva pogibelneši bil, i po kojem mi mnogo nesrëtneši bi postali, kak da nigdar slobode pokušali nismo. U čëm anda prava slobode je postavljena? hočemo malo pretrësti, i razglëdati.

Prie svega prava sloboda nemore biti nego samo onde, gde bog svega dobra, i svëršenosti pocetnik i upravitelj lađa i ravna, to jest: mi prave slobode pokušati i uživati se nebudemo mogli nikada, ako krëpostno živeli, i čistu savëst nam pribavili nebudemo. *Dobro čineć* veli S. Peter Apostol *zatvorite usta ljudih bedastih te bezumnih kakti slobodni, ne pako samo za pokrov vaše zločestoče imajući slobodu, nego kakti sluge božji*; ar čovek u kojem lađa grëh nije sloboden, nego je sužanj, i to sužanj duha peklenskoga, ar svaki smrtni greh, kak znate iz kër[š]tjanskoga nauka, riva covëka nazad u ono sužanjstvo iz kojega po zaslugah i nauku kristuševim je bil oslobodjen. Ovo je anda prava lastovitost prave slobode, da smo s Bogom sjedinjeni, imajući istinsko svëdočanstvo dobre savësti naše; kajti samo ovem načinom nam na srëču služiti more ona sloboda, koju i državni zakoni, i dobrota kralja našega Apoštolskoga u najnovie vrëme svem je podělila; ar ako svi ljudi ovu njuternu imali budu slobodu, to jest, ako budu imali straha božjega, i ljubav bližnjega u sebi, ako nastojali budeju za krëpostojom i nedužnostjom življenja, sva u občini svojem pravi redom pojdeju; nigdo tudje poštenje, tudju lastovitost, tudja prava nedirne, svaki onoga, kaj si s božjem blagoslovom i svojem trudom priskërblji mirno i zadovoljno uzival se bude; rëčju cëla občina one srëče i slavne slobode, koja na ovom svëtu zadobiti se more, s veseljem uživati se bude mogla. Mislite si dragi moji! jednu občinu, u kojoj otci i gospodari jesu ljudi pošteni, s Bogom spravljeni, uvëk trezni, i marljivi skerbitelji, - matere i gospodarice verne tovarušice, skërb na decu i cëlu hižu neutrudljivo imajuće, pobožne i dobrotivne, - sini puni počitanja proti svojem roditeljem, čedni, čisti, puni straha božjega, - këri sramežljive, materam pokorne, poslone, i pobožne, - zadnjić cëlo društvo urëdno, vërno i marljivo, nebudeli se takova občina zaisto za srëčnu i slobodnu smatrati morala. Ako pako na suprot, otci i gospodari budu krivodušnjaki, ljudi nemilostivi i razsipniki,

matere i gospodarice nepobožne i nevrerne, koje niti za djecu, niti za hižu nemaraju, ako djeca budu razuzdana, starijem nepokorna, ako družina nesložna, nevrerna, u vjekovitim grěhu i spački živaća, nebudeli takova občina u gerdno potištenje naime grěha pala, i nebude li takova občina stem istem uvěk nesrětna ostala, i to tim nesrětnia, čim veće iz kralja i zakonah dobreote slobostine bude imala. Zlo bi anda razmel dopuštenu po zakonih slobodu, koi bi mislil, da njemu od sada sve kaj hoće slobodno bude učiniti, da on već niti božjoj niti cerkvenoj zapovědi nebude dužen pokoriti se, i na město, da dragomu bogu nad tolikem dobročinstvu zafali, nebil se strašil blazniti proti stvoritelju svojemu, od kojega jedino svi dobri dari dohadjaju, i koi u jednom hipu nas zatreti, i na vjekovite muke odsuditi more. Gerdo i zlo bi se nadalje poslužil zadobljene slobode on, koi bi se zato bolje pianstva ili potepanja prijel, koi bi nečověčno ženu i djecu svoju zanmaril i preganjal, ter stem i dušu svoju s teškemi grěhi obteršil, i zdravje tēla svojega pogubil. Jednako bi zlo upotrěbil dara slobode poděljene on, koi bi nespametno mislil, da zato od svake pokornosti zapovědjam i poglavarstvu dužne prost je postal, kajti prava sloboda ravno po sdušnem obderžavanju zapovědih i po dužnem počitanju poglavarstva občuvati se more; ar veli S. Pavel Apoštol: *"Svaka duša višjoj vlasti naj bude podložna, kajti nije oblast nego od Boga, koje pako jesu vlasti, tak od Boga odredjene jesu, zato koji se vlasti suprotstavljaju, oni se božjem odrědjenju protiviju"*, i S. Peter Apoštol veli, *"podložni budite svakomu čověčanskomu stvorenju radi Boga, ili kralju kakti uzvišenomu, ili vodjam kakti od njega poslanim na kaštigu zločestih, pofalu pako dobrih"*. Nadalje zlo bi upotrěbil zadobljenu slobodu, dapače ssevema sebe Bogu i zakonotvorstvu nezafalnoga izkazal, koi nezadovoljan stullikemi sebi prikazanemi dobročinstvu, ruke svoje na tuđu lastovitost bi pustil, koi darežljivost gospode zemaljske tak odslužiti bi nastojal, da na ono, kaj po tolikim zgubičku njim jošte je preostalo, silovito navaljuje, kvara čini, smutnju i nemir zrokuje. Nebi ovo bilo pravo upotrěbljenje slobode, neo bi ovo bilo bolje rekuć razuzdana smělost, koja svetovno poglavarstvo na pravedno ukorenje i fantjenje ovako nepravednoga postupanja neobhodno pozvati bi morala. Nadalje najgorje i najškodliveše bi se poslužil lěpim i ugodnem darom slobode on, koi zato, kajti je od davanja robotnih težakah oproštjen, u lěnost bi se pustil, i tim nemarnie svoje gospodarstvo opravljal, ter takovem načinom, koj sada više vrěmena za sebe dobil, ne na bolje obskerbljenje svojega imetka, na marljiveše obđelavanje svojega polja, i na bolje zderžavanje svoje obitelji, i svojih domarov, nego u lěnosti i nemarnosti bi potrošil.

Čuvajte se, anda dragi moji, da nebi pod lěpem imenom slobode, koje tolikoput sadašnje vrěme nazivati čujete, onu škodljivu razpuštenost razmeli, ter takovu i u najmenjšoj strani pokušali; ar ova izrodna sloboda, ova pravo rekuć razuzdanost i pokvarenost ne samo nebi vašu srěću poboljšala, nego u gorju, kak je ikakovo sužanjstvo, nesrěću porinula, ova bi prevernula mira občinskoga, svaki pravi řed, ter tako i milu domovinu našu u najveću nevolju upropastila.

Prava sloboda utemelja je u onoj slobodi, s kojom Kristuš nas je nadaril, naime: u pravoj i živoj vëri, i u čistom sveršavanju krëposti kerštjanske; prava sloboda skopčana je uvek s dušnem obderžavanjem zapovëdih, spočitanjem i s pokornostju proti svakomu poglavarstvu; prava sloboda sva tudja prava, čast, poštenje, i imetek podpunoma poštuje, prava sloboda nikad granice pravice i poštenja neprekorači, nikad tudje nepoželje, nikad na tudju nesrëću nešetuje, dapače želi, i tersi se svoju i bližnjega svojega srëću podiči i povëkšati.

Iz ovakove slobode slëdi onda prava jednakost, i bratinstvo, koje dvë rëči takaj neprestano ravno u ovo vrëme nazivati čujete. Ali i ovu jednakost i bratinstvo sam zveličitelj Kristuš Jezuš nam iz neba je donesl. On je prvi učil, da su svi ljudi stvorjeni na kip božji, da su svi nakinčeni s dušom neumerteljnom, da su svi na vëkovito blaženstvo pozvani i odredjeni, da su svi sini jednoga otca boga nebeskoga, da su svi med sobom bratja, i odvëtniki odkupitelja Kristuša Jezuša kralja nebeskoga, i da iz toga gledišta, to jest pred Bogom neima razlike med kraljem i podložnikom, med velikim i malem, med bogatim i siromakom, med učenim i priprostem, med odičenim i neznatnim. On sam je učil, da niti on, niti otec njegov nebeski nepazi na lice ali osobu ljudih, nego da u njegovih očih jedinu razliku med ljudi čini krëpostno i nedužno, ali pokvareno življenje, vekša ili menjša mëra ljubavi boga i bližnjega, istinske pobožnosti i svetosti življenja. Od ovud dohadja, da taki na početku S. vëre kerštjanske, u sastankih kerštjenikah, svaka med plemenitemi i neplemenitemi, med bogatemi i siromaškemi razlika je prestala, svi jednako k-dëlničtvu S. Sakramentah, i ostalih duhovnih milostih jesu puštjeni, i ov dël ne poleg izvanjske časti, nego poleg njutarnje vrëdnosti, i zvanjske čednosti i pobožnosti je bil primërjen, tak da ne redko bezbožni kralju i poglavice iz društva i občinstva vërnih bili su izključeni, na suprot pako sluge i službenice, i najvekše sirote, samo ako su put prave sveršenosti kërštjanske obdržali, u broj sveteh jesu postavljjeni, i občemu svetopočitajnu vërneh kerštjenikah jesu predstavljjeni.

Ovu na toliko cënjenju jednakost, i tak veliku bratinst[v]a ljubav, nijeden na cëlem širokem svëtu narod pred kristuševim došastjem nije poznal, niti dan danas med poganinskemi narodi najti se more, već je samo lastoviti i različivi značaj S. vëre naše kerštjanske.

Od ovud vendar podnipošto ne slëdi, da svi ljudi i glede gradjanskoga saveza i društva u jednim rëdu stojiju, da nebi mogli, ali morali biti kralji, poglavarstva, i predpostavljeni, ali da se svi na jeden način hraniti i odëvati moraju, da svi jednake dohodke imaju, da ljudi takajše glede izvanjskih življenja čovečanskoga odnošenjih svi budu jednaki, i da već nikakova med njimi nebi mogla biti razlika.

Ovakova jednakosti, i bratinstva misel nemanje božanskoj volji, i nauku zveličitelja našega, kak i istoj naravi čovečanskog društva, i zdravomu razumu suprotivna je.

Kristuš gospon naime i apoštoli nigdar proti oblasti vladajučeg predpostavljenih, i poglavarstvih nisu se izrëkli, dapače, kak vre pervlje jesmo

spomenuli, odprčto jesu spoznali, da takova od Boga dohadja, i zato su sami ovaj vlasti, i onda kada krivo bili su sudjeni, dobrovoljno sebe povdali, nigdar tudje dobro ali blago sebi prisvojiti nisu nit pomislili, dapace, kak su isto poželjenje na tudje prepovđdali, ovak i sami zdrage volje siromaštvo jesu izebrali, pregone svakovčrstne i nevolje hrabrim sčrcem jesu podnesli i nikaj nisu tak korili, kak nenavidnost, sgrabljivost i silovitost. Niti on kralj u S. Evangjelju, od kojega Kristuš gospon lepu prispodobu je uzal, jednako nije razdelili peneze svoje med sluge svoje, nego jednomu je dal deset penezov, drugomu pet, a tretjemu jednoga. I isti zveličitelj pitan, jeli se mora dača dati cesaru, odgovoril je *"dajte koja su cesarova cesaru, a koja su božja bogu"*. Pavel pako Apoštol na Rimljane piše, *"poglavari nisu na strah dobroga dđla nego zločestoga, hočeš pako bez straha biti pred poglavarstvom čini dobro, budeć falu imal od njega, ar je božji službenik tebi na dobro"*, i malo niže, *"povčrnite anda svem kaj ste dužni, komu danak danak, komu porez porez, komu strah strah, komu čast čast"*. Ovu je nauk Kristuša i Apoštolov.

Ali i narav družtva čovečanskoga, i isti zdrav razum takovoga potverdjuje, niti niti ikada u koje vrđme ovakove jednakosti, od koje nekoji sada senjaju, na svđtu je bilo; svigdar naime, i svigde bili su predpostavljeni i poglavarstva, bilo je premođućnih i siromakah, bilo je odličnih i priprostih, i bude ih vavěk, doklam svđta bude, makar neznam kak sadašnji novotarci drugo kaj smđrali. Razliku ovu potvčrdjuje takaj i cela narav, ar vidí se u zvezdah, koje jednako ne svđte, vidí se u drđvju i zemljorastju, koja jednaku visinu nestigneju, rđčju: u svih stvorenjih okruga zemaljskoga, koja ravno u mnogoverstnoj raznosti najlepšu jedinstost kažeju; zato on, koj bi ovu razliku ukinuti hotel, istomu od Boga u naravi ustanovljenomu i neproměnljivu rđdu suprotstati bi se usudil, ar kagoder nigdo svem ljudem jednaku sposobnost u paměti, i volji, u krěposti, marljivosti i prikladnosti dati, ovak razliku u čistih, imetku, i drugih izvanjskih okolnostih, koja od razlike sposobnosti ljudih včćom stranom visiju, i oveh tako rekuć posledice jesu, prepřečiti nemore. Naj se danas jednako sva dobra srěće razdělju med ljudi, kaj štimate, da ova jednakost dugo trjala bude? jeden spametju, razboritostju, marljivostju i mčrtocljivostju svojom dđla svojega ne samo obćuva, nego ga i povekša, drugi z nemarnostju, lěnostju, razsipnostju, snenarědnem življenjem i ono, kaj je doibl, potepe, ter ovak opet pervaša nejednakost nastane.

Ali ovakova jednakost suprotstavlja se istoj pravici; jeli bi to pravo bilo? da nevaljan, nemaren, razpuštjen i razsipen čovek jednakoga s dobrem, urědnem, marljivem i uměrenim čovekom dđla srěće ima? da on, koj najvekše, i najtežeše skerbi za obće dobro nosi, i šnjimi obteršen je, od drugih, koji tak rěkuć male ali nikakove skerbi neimaju: nerazlučava se; da otec i gospodar, koí brigu za sve imati, i hizu sasvim obskčrbeti, i za sve odgovarati mora, u nicem od sluge ili družinčeta nebude pretežni? da mati i gospodarica, koja hižu i dčcu čuva, i svem dvori, od sluškinje nebude preštimateša? Ovakovu jednakost zaisto vi sami želeli nebi, i nigdar, da vam se u hiže zapelja dopustili nebudete, kak bi se anda samo pomisliti moglo, da se u onu veliku hižu, med onu mnogobrojnu familiu i družtvo, kakovo se u državi nahadja upeljati

more. I da bi se ovakova jednakost i u društvo čovječansko upeljati mogla, ne samo nebi na nikakovu njemu sreću služila, nego bi jošte veću smutnju u svem porodila; ar bi zađušila svaki nagob k-tersenju i marljivosti, prevrnula svaki rđ, i sva, koja isti Bog med ljude je postavil, potrebna odnošenja.

Medtemtoga ova neobhodno i ssevema potrebna nejednakost med ljudi sdruge strane nadoměštja se po onoj, kakovu vre gore spomenuli jesmo, jednakosti našoj u Kristušu Ježušu, po ljubavi koja od duha světoga razlějana biti mora u sercih naših, ar gde ova lada, čini da se svi prilagodiju odluki volje božje, da svaki sa onim městom, na koje ga je Bog postavil, sa onem stališem, koga mu je Bog odrđil, zadovoljen je. I ova iz prave i žive věre kerštjanske porodjena ljubav čini, da on, koi na ovom světu nižje město derži, stem bolje za sebi budućeга življenja diku zaslužiti potersi se, znajući, da sva terpljenja ovoga světa niti se prispodobiti nisu vrđna onoj diki, koja jednoč nad nami očituvala se bude. Ova ljubav čini, da skem je koj veći siromak, tim većjom marljivostju i okretnostju pomenkanje srěče nadoměstiti, i u svem odredjenju volje božje povdati se tersi, dobro spoznajući, da svi ljudi jednako bogati nemoreju biti, i da sva srěća u bogatstvu niti postavljena nije, dapače da premnogokrat bogatstvo žuhkemi skerbmi skopčana i očiveste pogibelji, vekovito zveličenje duše pogubiti puno je. Ova ista ljubav u Kristušu Ježušu čini, da i oni, koji vlast nad drugemi obnašaju, ove nikada zlo neupotrebiju se, nego bolje takovu sdušno na povekšavanje srěče sebi podverženih, na obranu nedužneh, i zaštitu sirote, i udovah obračaju, ter svem podpunu pravicu děliju; zadnjić ova ljubav čini da oni, koji po božjoj milosti premogućneši jesu, s obilnostju svojom ljubeljeno i dragovoljno podpomažēju siromašne, i svakojakemi nevoljami obteršene, niti drugam svoj obilneši imetek neobračaju, kak na vekšu falu i diku božju, korist i hasen bližnjega svoga, ter tak ona potrebna razlika častih, blaga, i ostalih izvanjskih odlikovanjih med ljudmi, vre na ovom světu najlěpše se izjednači, gde se samo po sebi razmeva, da ono konačno dopunjenje sveršenoga jednačenja stopram na drugem světu pravičan sudac, koi niti vkaniti hoće, niti vkanjen biti more naveršil bude. Ovakovu jednakost, ako zadobiti mi nastojali budemo, nikada od pravoga puta nezabljudimo, i pravo bratinstvo med nami zavládalo bude, i u istinu sa Psalmistom rěči budemo mogli, *"nut kak dobro, i kak ugodno je živeti bratji u jedno"*. Suprotivno, ako onu lažljivu jednakost fatali budemo, ne samo kželnoj sverhi nikada neprispěmo, nego očevidnoj pogibelji nas izvergnemo, da se sva po nazlobu, po nepravdi, po sili, po robstvu, i ljudomorstvu poremete, na toliko, da i on, koj zadnjom boljom halinicom odeven bude, u strah dojde, da nju drugi siromašniji silom iz njega nezvuče.

I ovo jesu ona dragi moji! koja vu ovih pogibeljnih vrěmenah, u kojih najleže zlo upotrěbiti bi se mogli oni dari, koje iz dobrote kralja, i oskerbljenja zakonah zadobili jeste, Mi vam očitovati, u pamet i serca vaša čversto uvěsti, i duboko zasaditi za shodno smatrali jesmo, poleg velike od istoga Boga nam naložene pastirske dužnosti, i poleg iskrene, koju uvěk proti vam gojimo, serdačne ljubavi.

Molimo vas anda sinovi najljubljeni! dapače zaklinjemo s ljubavju Kristuša, budite čversti u vëri, i koi kakti najljëpše odvëčtvo od predëdah vaših vam je ostal, ov zakon katoličanski naj vam bude najdragocënni kinë verhu svih drugih kinčah, nam vam bude največša dika, največše veselje, i najsegurneša zaštita vaša. Budite osvedočeni dragi moji! da med neizmërnemi ovemi mislih i strastih čovëčanskih burami, neima luke, neima broda spasenja, nego jedino u crkvi katoličanskoj, koja jedino je najvërneša čuvarica zakona i nauka nam po zveličitelju iz neba donešenoga, koja uvëk jednaka, uvëk u sebi stalna, kakti na čverstoj pećini čversto uzidana, proti kojoj vrata peklena nikad nepreobladaju, koja od nestalnih i suprot sebi vojujućih razuma čovëčanskoga smišljenostih nevisi, koja akoprem vre blizu dva jezera lët broji, ostaje vendar uvëk mlada, uvëk neoskvernjena, koja jedina na peldu dobrotivog sunca nam pravom svëtlostju čez ovoga burnoga vrëmena škuru tminu s jasni more, koja nikomu poginuti nije dala zmed oneh, koje u njenom materinskim krilu svoju zaštitu jesu poiskali.

Budite nadalje dragi moji čversti i stalni u pravoj ljubavi kerštjanskoj, ar ova jedino vas prikladne učiniti more prave slobode, i istinske jednakosti i bratinstva, ar "*prava ljubav*" kak Apoštolo Veli "*tërpljivna je, dobrotivna je, nenavidjuje, zulum ne dela, nenapuhava se, neoholi se, netrazi samo svoja, nesërđi se, nemisli zla, neveseli se nad krivicom, nego veseli se istini*". S ovom obranom obskërbljenjem bude vam samo moguće razsuditi prave i iskrene, od skazljivih i licumërnih priateljah vaših, jer ne svi oni, koji od slobode, jednakosti i bratinstva vam govore, doista i vam dobro žele, nego samo oni, koji volju božju sami sveršavaju, koji za slobodom sinah božjih sami hlëpiju, koji svoju ljubav proti bližnjemu sa čini potverdjuju, takovem vre je segurno vëruvati, oneh pako čuvajte se, koji hoćeju slobodu bez vëre, bez krëposti, bez straha božjega, koji isto bratinstvo ne samo u uzajemnoj medjusobnoj ljubavi, nego i u jalu i nazlobu obstojati moći misliju. Jačite u ovakovem načinu misliti i činiti sve domačine vaše, deržite u spasonosnoj oštroči sine, i kčeri vaše, preprečite svaku neurëdnost lëpom peldom vašom, pametnemi opomenki i zrësnemi nagovarjanji vašemi. Ovem načinom odbijete nasčrtanja glavnoga nepriatelja vašega, duha necistoga, ovem srëdstvom objačeni suprotstanete svem tolikem i tak pogibeljnim skušavanjem svakdašnjega vrëmena našega, ovem načinom zavlada tak u vami, kak i u dragoj domovini našoj blažemi mir, pravi rëd, i svakovčrstna sreća, ovem načinom po pomoći milostivoga Boga sprevodite vi tečaj ovoga kratkoga življenja tak, da nepogubite življenje vëkovito. Kaj da vam dobri Bog zadobiti milostivo dopusti, Mi neprestajemo nebeskoga oca nepretergnenim glasom i zdihavanjem sazivati i moliti, u koju svčrhu vam ujedno naš otcinski blagoslov iz cëloga serca našega ljubeljno darujemo i podëlujemo.

U Zagrebu dana 16ga Sërpnja leta odkupljenja 1848, našega biskupskoga pastirstva 11-oga.

Juraj Biskup v. r.

S U M M A R Y

THREE DOCUMENTS RELATING TO DEMANDS FOR REFORM AND
THE RECOGNITION OF THE NEW VALUES OF BOURGEOIS SOCIETY
IN THE CATHOLIC CHURCH IN CROATIA IN 1848

The author presents three documents which deal with the question of reform of the Catholic Church in Croatia, in particular its view of the ideas and values of modern bourgeois society regarding freedom and equality. In two of the documents reforms are sought within the Catholic Church of Croatia, especially as relates to the organization of Church wealth, the elimination of clerical celibacy, and the introduction of the national language into the liturgy. The third document reproduces the proclamation of the bishop of Zagreb, Juraj Haulik, to the inhabitants of the Zagreb bishopric, where he sets out his views on the principles of freedom and equality.